

DOI: <http://doi.org/10.32750/2022-0102>

УДК 303.01+658:336.61

JEL: G39, I22

Юрченко Андрій Миколайович

магістр Київського університету імені Бориса Грінченка,
вчитель християнської етики, керівник гуртка,
Ліцей-інтернат № 23 “Кадетський корпус ім. Володимира Великого”
Київ, Україна
e-mail: amyurchenko.fitu20@kubg.edu.ua

Краус Катерина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4910-8330
e-mail: k.kraus@kubg.edu.ua

Краус Наталія Миколаївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та економіки,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8610-3980
e-mail: n.kraus@kubg.edu.ua

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Анотація. У статті проаналізовано нормативно-правову базу функціонування закладів освіти в Україні, зокрема в частині управління фінансовим забезпеченням та сприяння фінансовій автономії. Охарактеризовано механізм державного управління фінансового забезпечення освіти, що включає не лише центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. Проаналізовано джерела фінансування закладів загальної середньої освіти відповідно до Закону України “Про середню освіту”. Визначено ключові джерела фінансування закладів освіти, що будуть ефективними, якщо кошти, призначені державою на фінансування освіти, виділятимуться стабільно, об’єктивно, пропорційно та в достатніх обсягах.

Моніторинг динаміки обсягів видатків зведеного бюджету України на освіту за 2015-2020 роки свідчить про те, що у структурі видатків бюджету за рівнями освіти найбільшу частку у видатках мали витрати на заклади загальної середньої освіти – 42,4-48,3%. Вивчення концептуальних засад фінансового забезпечення сфери освіти в Україні є фактом того, що для вирішення проблем цієї сфери має бути сформована система дієвих заходів, орієнтованих на забезпечення її ефективного розвитку. Пріоритетним завданням, має стати належне фінансове забезпечення освіти через оптимізацію бюджетних та позабюджетних джерел її розвитку. Фінансове забезпечення закладів освіти в Україні в основному здійснюється за рахунок коштів бюджетів різного рівнів, незважаючи на підвищення ролі позабюджетних джерел в останнє десятиліття.

Проведено дослідження іноземного досвіду управління фінансовим забезпеченням закладів освіти на прикладі таких країн, як Китай, США, Великобританія, Франція, Японія, Польща тощо. Виявлено, що оцінювання ефективності управління фінансовим забезпеченням є обов’язковою частиною діяльності закладу освіти. Планування діяльності та розвиток рівня закладу освіти не можливі без аналізу управлінських процесів. Оцінка фінансового управління базується на описових, прогнозово-передбачуваних та нормативних моделях.

Для стабілізації фінансового становища українських закладів освіти запропоновано оптимізувати фінансово-господарську діяльність шляхом: збільшення добровільних пожертв та внесків розробити та провести кампанію залучення некомерційних організацій у місті; розширення автономії закладів освіти, що дозволить зменшити бюрократичні процедури отримання фінансування, дозволить заробляти

безпосередньо закладу освіти та допоможе проводити більш ефективне фінансове планування; доопрацювання законодавства у галузі фінансування закладів освіти; активно готуватися до участі в громадському бюджеті. Це дозволить покращити процес фінансової діяльності закладу освіти та отримати додаткові позабюджетні джерела фінансування. Нова фаза економічного розвитку вимагає змін у державному управлінні, гнучких організаційних формах, переходу від прямих адміністративних до непрямих методів управління шляхом ефективного бюджетного фінансування шкільної освіти, орієнтованого на досягнення поставлених завдань з урахуванням особливостей навчання, диференціація витрат на реалізацію освітніх програм для регіонів та напрямів підготовки кадрів.

Ключові слова: фінансове забезпечення; освітній процес; управління; заклад освіти; фінансова автономія.

1. ВСТУП

Розвиток освіти є одним із пріоритетних напрямків соціально-економічного добробуту України. Міжнародні дослідження у сфері освіти засвідчили зниження їх якісного рівня. Збільшення фінансування освіти, поруч із падінням її якості, свідчить про неефективність і нераціональність використання коштів, виділених на цю сферу.

Для оцінки ефективності функціонування сфери освіти важливими є принципи організації та фінансового забезпечення освіти, зокрема середньої. Водночас якість освітніх послуг може суттєво відрізнитися за однакових умов. Так, за даними Рахункової палати, станом на 2021 рік в Україні налічувалося понад 13 000 загальноосвітніх закладів освіти, де навчається майже 4 мільйони учнів. Із загальної кількості загальноосвітніх закладів освіти 8 700 знаходяться у сільській місцевості. Водночас лише близько 1/3 українських учнів навчається у сільських школах.

Завдання ж існування держави у сучасному світі полягає в тому, щоб реагувати на зміни у науково-технічній сфері та побудувати високоефективну економіку, конкурентоспроможну на міжнародній арені. Одним із найважливіших аспектів побудови економіки нового рівня є створення системи освіти, яка може ефективно функціонувати в постіндустріальному суспільстві та економіці, заснованій на знаннях.

У цьому контексті важливо відслідковувати основні тенденції розвитку освіти у світі та коригувати національну систему освіти з метою підвищення їх ефективності. Механізм, що дозволяє отримати загальні уявлення – це вивчення міжнародного досвіду, який не лише сприяє порівняльному аналізу показників різних країн, але й створює дешевшу власну систему освіти, заощаджуючи кошти на експорт знань, використання іноземного досвіду.

В сучасному глобальному та інформаційному середовищі відбувається пошук нових моделей управління освітою, впроваджуються нові гнучкі системи фінансування та форми ефективної організації освітньої діяльності. Практика державного фінансування освіти не залишається постійною і незмінною, змінюються внутрішні та зовнішні умови функціонування галузі, що диктують необхідність удосконалення фінансового забезпечення закладів освіти.

Постановка проблеми. Нагальною необхідністю є формування прозорого, цілеспрямованого, стимулюючого характеру фінансування закладів освіти, у тому числі із посиленням елементів відповідальності та зменшення впливу суб'єктивних факторів (ручний контроль) на процес прийняття фінансових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансового забезпечення функціонування закладів освіти присвятили свої праці О. Ткачук [1], Т. Бойко [2], В. Савченко [3], А. Касич, В. Циган [4], Л. Парашенко [5] та ін.. Г. Олександрова у своїх дослідженнях розглядає проблеми фінансування освіти на місцевому рівні в Україні [6], в той час як Л. Бенюк виділила та узагальнила основні засади бюджетного забезпечення галузі освіти й висвітила ключові аспекти вирішення цього питання в

умовах децентралізації управління галуззю [7]. Дослідник О. Коцовська зосередила свою увагу на законодавчих підставах розподілу владних повноважень як базової складової механізму фінансового забезпечення освіти на регіональному рівні [8]. С. Коваленко та Ю. Коскіна у своїх роботах розглянули ряд проблем бюджетного забезпечення освітньої галузі та запропонували напрями його вдосконалення [9], а Я. Мельник дослідив теоретичні та практичні аспекти покращення системи фінансування видатків закладів шкільної освіти [10]. Цінними є наукові уявлення А. Яроша, який узагальнив досвід управління та фінансування загальної середньої освіти у провідних країнах світу [11].

Однак, незважаючи на вагомий напрацювання з даної проблематики, існує низка невирішених питань щодо управління фінансовим забезпеченням закладів освіти як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Зокрема, це стосується розробки наукових підходів до удосконалення фінансового забезпечення закладів освіти з метою забезпечення ефективного розподілу та використання наявних фінансових ресурсів, а також високу якість освітніх послуг.

Мета статті полягає у розробці концептуальних засад управління фінансовим забезпеченням закладів загальної середньої освіти та дослідженні світового досвіду та української практики управління фінансовим забезпеченням ЗЗСО.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою розв'язання поставлених завдань використано різні методи дослідження серед яких: аналіз та синтез – при вивченні теоретичної основи управління фінансовим забезпеченням, методи порівняльного аналізу – при порівнянні особливостей фінансового забезпечення закладів освіти в Україні та світі, метод спостереження – при дослідженні управління фінансовим забезпеченням закладів освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку ринкової системи господарювання фінансова криза суттєво торкнулася галузі освіти і науки, яка забезпечує відтворення інтелектуального капіталу в рамках одного із стратегічних напрямів розвитку держави та є основою створення ексклюзивного і різноманітного суспільства знань [12]. Вплив фінансової кризи останніми роками спостерігався в усіх галузях української економіки. Її наслідки не могли оминати і сферу освіти та її фінансування. Ефективність функціонування галузі освіти та науки, як і будь-якої іншої галузі економіки, насамперед, залежить від ступеня фінансового забезпечення підвідомчих закладів [13].

Стратегічною метою закладів загальної середньої освіти, заснованою на представленій схемі розподілу праці, є досягнення учнями високих результатів освіти. Відповідно до Конституції України, держава забезпечує вільну доступність дошкільних, загальних, професійно-технічних та вищих закладів освіти [14].

Відповідно до Закону України “Про освіту” кожен громадянин нашої країни має право на доступну освіту [15]. Водночас держава гарантує молоді право на здобуття загальної середньої освіти та платить за її отримання. Крім того, державні заклади освіти та заклади освіти фінансуються з відповідних бюджетів [16]. Фінансова підтримка державних та муніципальних закладів освіти сьогодні відбувається переважно за рахунок бюджетного фінансування.

Головною складовою механізму державного управління фінансового забезпечення освіти є не лише центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а й повноваження навіть у взаємопов'язаних сферах чітко розподілені між ними – освіта, побут та фінанси. Сьогодні ці повноваження визначаються рядом законодавчих та нормативних актів. Важливо відзначити, що згідно із Конституцією

України певні повноваження виконавчої влади можуть бути делеговані органам місцевого самоврядування законом [14], повністю за рахунок державного бюджету або шляхом виділення певних національних податків на місцевого бюджету, які містять відповідні норми Бюджетного кодексу України [16].

До системи державних органів управління освітою належить центральний орган виконавчої влади – Міністерство освіти і науки України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та утворені ними відповідні структурні підрозділи. Відповідне міністерство встановлює мінімальні стандарти матеріального та фінансового забезпечення закладів освіти. А місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування визначають обсяги бюджетного фінансування закладів освіти і закладів освіти у комунальній власності, які не нижче мінімальних нормативів, встановлених Міністерством, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання.

Навчання у державних та муніципальних закладах освіти є безкоштовним, однак, щоб отримати повну загальну середню освіту в приватних закладах, батьки повинні сплатити відповідні кошти. Розмір винагороди за таке навчання сьогодні, згідно із Законом України “Про ціни та ціноутворення”, не підпадає під державне регулювання, а це означає, що воно повинно визначатися на договірній основі [17]. І це зрозуміло, оскільки приватні установи в основному формуються у формі приватних компаній, тобто як суб’єкти підприємницької діяльності з метою отримання прибутку.

Відповідно до Закону України “Про середню освіту”, “Фінансування здобуття повної загальної середньої освіти здійснюється за рахунок коштів держави, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством” [18]. Водночас здобуття повної загальної середньої освіти здійснюється за рахунок державного бюджету в муніципальних закладах освіти шляхом надання субсидій на освіту та інших трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів. Як відомо, грант на освіту спрямований на винагороду педагогічного колективу з відповідними податками.

Кошти від інших трансфертів з державного бюджету до муніципальних бюджетів у загальній середній освіті можуть бути використані для підвищення кваліфікації вчителів, надання підручників (підручників), засобів навчання, засобів навчання для учнів та вчителів та для інших цілей, передбачених законодавством. Як уже згадувалося, фінансування з державного бюджету на здобуття повної загальної середньої освіти, зокрема у приватному чи корпоративному закладі, затвердженому для ведення освітньої діяльності в загальній середній освіті, ґрунтується на фінансовому стандарті бюджетних коштів на одного учня (з урахуванням відповідних корекційних коефіцієнтів) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Фінансовий стандарт визначається за формулою, затвердженою Кабінетом Міністрів [8].

Відповідно до Закону України “Про середню освіту”, заклад загальної середньої освіти має незалежний балансовий, розрахунковий та інші рахунки у “Фінансових установах та банках державного сектору” та може мати фірмові бланки, печатки та штампи з їх назвами та символами. Згідно зі згаданим Законом, якщо створена опікунська рада, на установу покладено завдання збору коштів, у тому числі з додаткових джерел, не заборонених законом, з метою забезпечення своєї діяльності в основних сферах розвитку та контроль за використанням цих ресурсів. Відповідно до зазначеного Закону, заклади загальної середньої освіти фінансуються з державного та місцевих бюджетів відповідно до Фінансового регламенту України [18].

Закон України “Про середню освіту” передбачає можливість фінансування закладів загальної середньої освіти й з інших джерел (рис. 1).

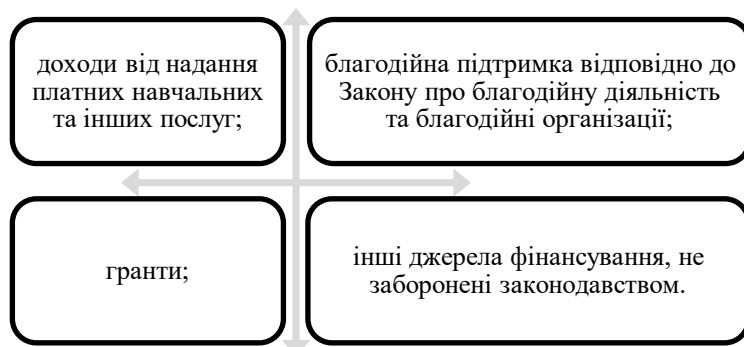

Рис. 1. Джерела фінансування закладів загальної середньої освіти відповідно до Закону України "Про середню освіту" [18]

Кошти, отримані з цих джерел, використовуються закладами відповідно до затвердженого бюджету і установчих документів, зокрема, для організації та підтримки діяльності, й не можуть бути вилучені з доходів державного чи муніципального бюджету, якщо це не передбачено за законом. Крім того, збереження власних доходів закладу загальної середньої освіти не є підставою для зменшення його бюджету [16].

Держава гарантує органам місцевого самоврядування достатню доходну базу для забезпечення населення відповідними освітніми послугами. Відтак мінімальні розміри місцевих бюджетів формуються на базі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, виходячи із законодавчо встановленого рівня мінімальних соціальних потреб, із урахуванням економічного, соціального та природно-екологічного стану відповідних територій. Власними повноваженнями міських, селищних і сільських рад у сфері освіти є забезпечення здобуття неповнолітніми повної загальної освіти, створення умов для виховання дітей, молоді та розвитку їх здібностей, сприяння діяльності дошкільних і позашкільних навчально-виховних закладів, а також управління закладами освіти, що належать територіальним громадам, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" розмежовує повноваження у сфері бюджету та фінансів між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади регіонального та районного рівнів. Як визначено законодавством, місцеві бюджети є незалежними, що гарантується їх власними та законодавчо закріпленими за ними національними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів [19].

Таким чином, сільські, селищні, міські органи місцевого самоврядування самостійно розробляють, затверджують та забезпечують виконання бюджетів відповідних територіальних громад відповідно до Бюджетного кодексу України. Водночас, власні повноваження виконавчих органів цих рад у сфері бюджету і фінансів включають підготовку проекту місцевого бюджету, в тому числі на освіту, та подання його на затвердження до відповідної ради, що забезпечує виконання бюджету й щоквартально подавати раді звіти про хід та результати його виконання [20].

Відповідно до Закону України "Про освіту" держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10 % національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність [15]. Кошти закладів загальної середньої освіти, що на певних умовах фінансуються з бюджету, отримані від здійснення або на здійснення освітньої діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються. Заклади освіти як джерела фінансування можуть розглядати й інші фінансові надходження (рис. 2).

Джерела фінансування:

- кошти за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;
- плату за надання додаткових освітніх послуг;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, отримані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян;
- дотації з місцевих бюджетів;
- кошти за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів, інші кошти.

Рис. 2. Джерела фінансування закладів освіти (узагальнено авторами на основі джерела [5])

Фінансове забезпечення закладів освіти за рахунок державного бюджету буде ефективним, якщо кошти, призначені державою на фінансування освіти, виділятимуться стабільно, об'єктивно, пропорційно та в достатніх обсягах. Серед напрямів реформування системи освіти в Україні має стати перегляд її економічних засад, зокрема оптимальне витрачання коштів та формування прозорих фінансових схем цільового накопичення й адресного використання коштів задля реалізації конституційних прав громадян на освіту.

Забезпечення надання якісної освіти та продовження реалізації освітньої реформи потребує належного рівня державного фінансування. Аналізуючи динаміку обсягів видатків зведеного бюджету України на освіту за 2015-2020 роки можемо спостерігати значне скорочення видатків з 6,3% ВВП у 2015 році до 5,4% ВВП у 2017 році. З 2018 року ситуація покращилася і впродовж 2018–2020 років видатки на освіту збільшилися з 6% ВВП у 2018-2020 роках [21]. Держава знаходить можливості фінансувати сферу освіти, незважаючи на зростаючі потреби оборонної сфери, зумовлені зовнішньою агресією. Але частка видатків з бюджету на освіту до ВВП ще не досягла 7%, як це закріплено у Законі України “Про освіту” [15]. Що ж стосується структури видатків бюджету України за рівнями освіти, то за 2015-2020 роки найбільшу частку у видатках мали витрати на заклади загальної середньої освіти – 42,4-48,3% зведеного бюджету України [21].

Проведене дослідження концептуальних засад фінансового забезпечення сфери освіти в Україні свідчить, що для розв’язання проблем сфери освіти слід сформувати систему дієвих заходів, спрямованих на забезпечення її ефективного розвитку. Пріоритетним завданням, має стати забезпечення належного фінансового забезпечення освіти шляхом оптимізації бюджетних та позабюджетних джерел її розвитку.

У сучасному ж світі освіта є рушієм економічного зростання країн, підвищення ефективності національних економік. Тому й не дивно, що велика увага приділяється питанням управління фінансовим забезпеченням освіти, яке здійснюється на принципах плановості, цільової спрямованості, безповоротності й економії.

Фінансове забезпечення закладів освіти в основному здійснюється за рахунок коштів бюджетів різного рівня (в тому числі і приватних установ), незважаючи на значне підвищення ролі позабюджетних джерел в останнє десятиліття. Кожна країна у світі самостійно визначає обсяг фінансового забезпечення освіти. Незважаючи на відмінності в рівнях розвитку економіки, країни виділяють значні кошти на освіту. Основним індикатором, який характеризує рівень фінансового забезпечення системи освіти

державою, є відношення державних витрат на освіту до ВВП країни. Світова практика свідчить, що нормальне функціонування і розвиток системи освіти, що дозволяє забезпечити загальну (повну) освіту для всіх громадян, можливо, коли витрати на ці цілі знаходяться на рівні 5-7% від ВВП з урахуванням, конкретних умов і традицій кожної країни [22].

Як приклад розглянемо значення цього показника по ряду європейських країн. Найнижча частка витрат на освіту спостерігається в Ліхтенштейні (2,1% ВВП [23]). Найвищий показник витрат притаманний Молдові (9,1% ВВП). В інших країнах частка витрат на освіту знаходиться в межах зазначених значень. Для порівняння у Російській Федерації цей показник знаходиться на рівні 4,5% ВВП – це один з найнижчих показників у порівнянні з європейськими країнами.

Якщо зіставити витрати на освіту з результатами моніторингу якості освіти (PISA), який проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), можна відзначити, що між рівнем витрат на освіту і її якістю прямої залежності не спостерігається. Ліхтенштейн з найнижчими витратами на освіту входить в перші 15 країн в рейтингу [3], випереджаючи європейські країни з більш високим рівнем витрат на освіту (Німеччину, Данію, Нідерланди, Австрію, Францію, Швецію, Росію та ін.). Країни з високим рівнем витрат (Данія, Ісландія, Норвегія) показують результати на рівні середніх по ОЕСР і нижче.

Кошти, що спрямовуються на фінансування середньої освіти, становлять у середньому 2/3 від загального обсягу видатків на освіту. Ці кошти спрямовуються на оплату праці співробітників середніх освітніх установ, обладнання, оплату комунальних витрат, ремонт будівель та інші потреби установ. Навчальні матеріали (підручники, канцтовари та ін.), культурно-розважальні заходи в більшості випадків оплачуються окремо. У багатьох країнах фінансування середніх установ здійснюється за допомогою приватних коштів, але частка приватних витрат невелика. Найбільша частка приватних витрат спостерігається в Швейцарії (0,5% ВВП).

У більшості країн ОЕСР витрати на освіту становлять понад 5% ВВП, проте обсяги виділених коштів оцінюються як недостатні [24], що обумовлює пошук додаткових джерел фінансування та формування механізму раціонального використання виділених коштів.

Для країн Європи характерний сильний державний контроль над системою освіти. Незважаючи на тенденцію до фінансової незалежності, переходу до автономності та кризової ситуації у світовій економіці, фінансування освітніх закладів у європейських країнах здійснюється переважно за рахунок державних коштів.

Так, фінансове забезпечення освіти в Німеччині відбувається на трьох рівнях: федерального уряду, федеральних земель (штатів) та місцевих органів влади (муніципалітетів). Основним джерелом коштів на освіту є державні бюджети, тоді як частка федерального бюджету не перевищує 7% (без урахування федеральних субсидій на загальнодержавні дослідження та інші цільові програми) [25]. Фінансова підтримка в рамках Федерального закону про сприяння освіти, прийнятого в 2001 році, надається спільно Федеральним відомством (65%) та федеральними штатами (35%) і становить близько 300 євро на місяць (у вигляді грошових субсидій та позик в рівних частинах), якщо є докази низького доходу сім'ї здобувача освіти.

Перехід до ринково орієнтованої економічної системи в Китаї знайшов відображення в Законі про обов'язкову освіту 1986 року. Основні положення нової економічної політики стосовно освіти такі:

- відмова від принципу залишкового бюджетного фінансування;
- багатоканальне (диверсифікація джерел) фінансування;

- фінансова незалежність закладів освіти;
- перехід до децентралізованого управління витратами;
- запровадження податкових пільг для системи освіти;
- запровадження спеціального податку на освіту;
- створення цільових фондів;
- запровадження з 1994 р. плати за повну середню освіту [4].

Частка державного фінансування освіти в Китаї зменшується. Якщо на початок реформи частка видатків на освіту у загальних бюджетних витратах на освіту становила 23-24%, то вже у 1996 р. вона склала 19%. Однак у бюджетах провінцій він залишається високим – 33,5%, оскільки принаймні половина витрат на освіту покривається з обласних бюджетів [26].

Орієнтований на ринок перерозподіл джерел фінансування, збільшення плат за навчання, заохочення приватної освіти, комерціалізація інтелектуальної власності та скорочення державного забезпечення освітою свідчать про зростання ринкових тенденцій у цій сфері. Загалом реформа сприяла вступу освіти до ринкової економіки: підвищенню конкурентоспроможності закладів, встановленню ринкових відносин між постачальником освітніх послуг та їх споживачем, формуванню вільного ринку праці.

У країнах з розвинутою ринковою економікою роль держави у сфері освітніх послуг значно вища, ніж у сучасній Україні. Державний сектор займає панівні позиції. Так, навіть в одній з найбільш ринкових країн – США, 90% дітей відвідують державні школи. Так, американська національна система освіти характеризується децентралізованим управлінням і фінансуванням даної галузі. Основні адміністративні та розпорядчі функції в її управлінні належать штатам та муніципальним утворенням. Державна участь в управлінні мінімальна. Основу системи початкової та середньої освіти в США становить державні заклади освіти, і витрати на них в основному покриваються за рахунок державних витрат. При цьому на частку штатів і муніципальних утворень припадає понад 90% витрат на початкові і середні освітні заклади, а на федеральний уряд – приблизно лише 6-7% [27].

У зв'язку з тим, що наймання педагогічного персоналу здійснюється не закладом освіти, а округом, заробітна плата педагогам виплачується з окружного бюджету. Частка витрат на оплату праці та додаткові виплати працівникам початкових та середніх закладів доходять до 80-85% від загальних витрат округу. Крім того, важливим компонентом окружних витрат є розрахунки за придбані послуги.

Для прикладу розглянемо структуру витрат одного зі шкільних округів штату Каліфорнія в 2019/2020 навчальному році (рис. 3) [28].

Рис. 3. Структура витрат шкільного округу штату Каліфорнія у 2019/2020 н.р. за об'єктами фінансування (побудовано авторами за даними джерела [27])

В останні роки зростання фінансування освіти сповільнилося, що пов'язано з поєднанням обмежень на збільшення податків і витрачання коштів на освітні цілі, які вводяться як на рівні штатів, так і на рівні шкільних округів. Фінансування системи загальної освіти в США здійснюється з федерального бюджету, бюджетів штатів і місцевих бюджетів. Крім того, відносно невелика частка витрат на загальну освіту (2-4%) фінансується за рахунок приватних коштів, що надходять від меценатів у вигляді спонсорської допомоги, плати за навчання та плати за шкільні транспортування.

За останні роки федеральний уряд США збільшив потік фінансування, і все ж більше 90% витрат на загальну освіту фінансується за рахунок бюджетів штатів і місцевих бюджетів. Кожен штат сам вибирає спосіб обліку учнів. Одиниця вартості – вартість програми навчання 1 умовного учня. Якщо дитина потребує додаткової кількості занять для освоєння програми, її вартість може бути перерахована шляхом збільшення коефіцієнта годин занять цих дітей. Тобто якісь стандартні знання, вміння, навички (результат) можуть бути отримані при різній кількості годин занять, що і виражається в коефіцієнті. Крім того, за базу (за одиницю) може прийматися або 1-й клас (початкова школа), або 4-8-й класи (середня школа).

Важливо відзначити, що з початку 1990-х років США і місцева влада стали переходили на фінансування безпосередньо закладів освіти. Оскільки влада штатів стала проводити програми заохочення вільного вибору закладу освіти, то виникла проблема відстеження фінансових потоків. Особливо ця тенденція посилилася з виникненням чартерних закладів, що виділяються зі шкільних округів з ініціативи тих, хто зацікавлений у функціонуванні Автономного від округу закладу. Фінансує їх держава відповідно до кількості здобувачів освіти, які обрали заклад для навчання. Умовою отримання державного фінансування є дотримання зобов'язань, прописаних у статуті, який затверджується владою. Заклад освіти, відповідно до цього зобов'язання, гарантує усереднений рівень підготовки здобувачів, який контролюється на підставі системи державних тестів.

Дослідники не можуть дати однозначної оцінки успішності досвіду чартерних закладів освіти в США. Вони не продемонстрували особливої інноваційності – тільки четверта частина їх скористалася автономністю для внесення змін до програми і методи навчання. За певних умов вимога дотримуватися Державного стандарту освіти може взагалі не залишити можливостей для педагогічних інновацій.

В останні роки виникло питання про впровадження фінансування закладів освіти на основі подушного принципу у великих містах. Це пов'язано з тим, що, як правило, в таких містах число дітей з бідних сімей значне, і міські бюджети залежать не від місцевих податків, а від дотацій з бюджету штату. В результаті деякі великі міста почали вносити істотні зміни в організацію, управління та фінансування освіти. Окремі муніципалітети стали учасниками програми “Нові американські школи”, яка передбачає навчання за вищими стандартами і новими методиками. При децентралізації управління і фінансування закладів освіти й переході до управління, де заклад – це основний елемент, найголовнішим є вирішення питання розподілу повноважень між органами управління освітою і закладами освіти. У свою чергу, це стало стимулом до посилення шкільного самоврядування і наділення закладів освіти функцією фінансового менеджменту [28].

Порівняно з державними закладами інших країн, державні заклади освіти США отримують більшість свого фінансування з приватних джерел та вартості навчання [29]. Джерела фінансування розподіляються таким чином:

- плата за навчання – 19%;
- федеральний бюджет – 22%;
- державний бюджет – 36%;

- місцевий бюджет – 4%;
- приватні субсидії, субсидії та контракти – 4%;
- сторонні джерела фінансування, не пов'язані з основною діяльністю ЗО (дохід від капітальних вкладень тощо) – 1%;
- комерційна діяльність та послуги – 11%; інші джерела – 3% [30].

США в середньому щороку витрачають близько 8% ВВП на розвиток системи освіти, що становить \$ 600 млрд. Прогнозуються подальші зміни у фінансуванні у зв'язку з податковою кризою та сучасними тенденціями в американській економіці.

Аналогічна американській за характером і змістом економічних відносин освітня система Великобританії, де також використовується стратегія децентралізації управління шкільною освітою. Державні заклади освіти, що становлять основу шкільної мережі країни, безкоштовні. Фінансування освіти здійснюється місцевими органами управління освітою, які продовжують за традицією визначати найважливіші сторони діяльності закладів (затвердження навчальних планів і програм, відбір учнів, встановлення режимів роботи). Тому значна частина коштів на потреби закладів освіти надходить з місцевих бюджетів.

Наприкінці ХХ століття відбулися суттєві зміни в управлінні закладами освіти Англії та Уельсу. Більшість прав і обов'язків, які до цього були зосереджені на рівні муніципальних рад з освіти, були децентралізовані і віддані школам або, навпаки, передані центральному уряду. У 1998 році прийнято Закон про реформу освіти, що зажадав від кожної ради направляти центральному уряду для схвалення схеми управління місцевими школами (local management of schools, LMS). Згідно з цими схемами школи повинні були отримувати кошти на основі подушного фінансування, що залежить від контингенту учнів. В результаті закладам освіти делеговано всі права з управління бюджетом. Одночасно центральний уряд брав на себе відповідальність за зміст шкільних програм шляхом введення національної єдиної програми навчання.

З введенням схеми LMS права рад зменшилися – 80% коштів місцеві ради освітнього округу повинні направляти в школу, в т.з. локальний шкільний бюджет (Local School Budgets). З 2008 року Великобританія перейшла на трирічне фінансування шкільної системи, при якому враховується індикативний розподіл спеціалізованих грантів для шкіл (Dedicated Schools Grant, DSG) від Міністерства освіти і науки Великобританії на 2008-2011 роки, заснований на гарантованій сумі фінансування для кожного органу управління за кожен з цих трьох років і прогнозах контингенту учнів на 2008-2011 роки. Це дозволить місцевій владі і школам охоплювати більш тривалий період, використовувати стратегічний підхід до фінансового планування.

Тобто, основним джерелом фінансування державних шкіл у Великобританії є бюджети місцевих органів влади (більше 90%). Поточні витрати шкіл фінансуються як з місцевих бюджетів, так з бюджету центрального уряду, складаючи близько 90% загальної суми витрат у цих джерелах. Також за аналізований період яскраво виражена тенденція зростання витрат на шкільну освіту: в бюджетах місцевих органів влади зазначені витрати збільшилися на 14 154 млн. фунтів (на 58%), а в бюджеті центрального уряду – в 2,3 рази (на 1 722 млн. фунтів).

Особливістю трирічного фінансового планування є збільшення спеціалізованих грантів для шкіл (DSG), які склали за 2008-2011 роки в середньому 13,1% на одного учня. Крім того, мінімальна гарантія фінансування (Minimum funding guarantee, MFG) встановлена 2,1% на кожен рік трирічного планування, що включає передбачуваний ефективний приріст у розмірі 1% протягом кожного з наступних трьох років. Суми фінансування за шкільними стандартизованими грантами (School standards grant) і

шкільними грантами розвитку (School development grants) збільшуються на розмір мінімальної гарантії фінансування (MFG) щороку.

На відміну від освітніх систем США і Великобританії, у Франції система освіти централізована, у французькій системі освіти в питаннях фінансування домінує держава [2]. У Франції престижними традиційно вважаються державні, а не приватні школи, що й накладає свій відбиток на організацію системи освіти. На національну систему освіти, а також на науково-дослідну діяльність у цій галузі у Франції виділяються найбільші бюджетні асигнування – понад 21% державного бюджету.

Фінансування витрат на освіту у Франції залежить від їх типу (капіталовкладення, поточні витрати, персонал) і від рівня освітнього закладу. Кожен територіальний орган влади відповідає за певний рівень системи освіти. Комуни відповідальні за будівництво будівель та обладнання дошкільних дитячих садків (материнських шкіл) і початкових шкіл, а також за їх фінансування, за рахунок коштів комун оплачується робота допоміжного персоналу цих закладів освіти. Департаменти відповідальні за будівництво та утримання коледжів (молодших середніх шкіл) і, крім того, фінансують шкільний транспорт. Регіони мають таку ж компетенцію щодо ліцеїв (старших середніх шкіл) і беруть участь у плануванні шкільного навчання (регіональний план навчальної підготовки, перспективна програма інвестицій). І нарешті, держава відповідальна за вищі заклади освіти. Поточні витрати також розподіляються пропорційно приблизно за цією ж схемою, але основну їх частину фінансують з державного бюджету.

Співвідношення вкладу учасників фінансування виглядає так: Міністерство національної освіти Франції та інші міністерства – 64,6%; регіони, департаменти, комуни – 20,4%; органи соціального забезпечення (головним чином, у вигляді посібників на навчання дітей) – 2,3%; промислові та інші підприємства (за рахунок спеціального податку) – 5,8%; сім'ї школярів і студентів (плата за навчання, навчальні матеріали тощо) – 6,9%. Система освіти у Франції є найбільшим роботодавцем – в ній зайняті 1,2 млн. осіб – понад половина чисельності державних службовців [31].

Таблиця 1

Витрати на середню освіту у відсотках до ВВП за джерелами фінансування в 2020 р. (узагальнено авторами на основі джерела [11])

Країни	Джерела фінансування, %		
	Всього	Державні	Приватні
Великобританія	3,1	2,5	0,6
США	2,1	1,9	0,2
Франція	2,8	2,6	0,2
Німеччина	2,7	2,1	0,6
Японія	1,6	1,3	0,3
Словенія	3,0	2,7	0,3
Республіка Корея	2,5	1,8	0,7
Чилі	1,8	1,3	0,5

Аналіз даних, наведених у табл. 1, показав, що витрати на одного учня в одиницях ВВП на душу населення у Франції вище (27%), ніж у Великобританії, США і Японії, де він знаходиться на рівні 20-23%. Однак паритет купівельної спроможності США і Франції помітно перевищує даний показник інших країн. Цей факт говорить про те, що фактично Франція і США є найбільшими інвесторами в сферу загальної освіти.

В результаті проведення останніх шкільних реформ система загальної освіти в Японії склалася так, що обов'язкова дев'ятирічна освіта, яка відповідно до Конституції Японії є безкоштовною і являє собою початкову й неповну середню освіту. Навчання в останніх двох класах старшої середньої школи (повна середня освіта) є платним. При

цьому слід зазначити, що близько 30% установ старшої середньої школи знаходиться в приватному секторі.

Проте студентам старших середніх шкіл надається фінансова допомога різними організаціями, включаючи Японський стипендіальний фонд (Japan scholarship foundation), підтримуваний урядом, префектурами та муніципалітетами, а також громадськими корпораціями. Державними школами керують префектури, але вся система має загальнонаціональний характер. Фінансування освіти здійснюється як урядом, так і адміністраціями префектур і муніципалітетів. Уряд фінансує витрати на утримання національних освітніх установ й виділяє субсидії для приватних закладів освіти, а також надає префектурним і муніципальним органам управління гранти з різних видів податків (Local allocation tax grants) для забезпечення їх соціальних витрат (освіта, охорона здоров'я, соціальна політика та ін.).

Витрати на освіту органів управління префектур включають витрати, пов'язані з фінансуванням префектурних освітніх установ і послуг; витрати на заробітну плату та інші виплати вчителям муніципальних початкових, неповних середніх і заочних повних середніх шкіл; а також субсидії муніципалітетам для цілей освіти.

Система фінансування освіти у Польщі викликає інтерес у зв'язку з тим, що ця країна близька Україні культурно, історично та територіально. Спільне радянське минуле дає можливість спроектувати досвід Польщі на Україну, у Польщі вже багато років спостерігається доволі успішне реформування освіти.

Гроші у Польщі виділяються на окремого учня, у розмірі приблизно 30 тисяч гривень – тому школи змагаються за кожного і це призводить до об'єднання шкіл та укрупнення класів. У країні проходить фінансування неpubлічних – приватних шкіл, використовуються цільові дотації, власні доходи гмін та кошти від регіональних фондів ЄС які як правило направленні на покриття потреб найбідніших гмін. Заклади освіти мають можливість заробляти власною діяльністю і самостійно використовувати кошти.

У Нідерландах, Швеції та Естонії уряд фінансує школи як державної, так і приватної власності, що значно впливає на підвищення конкуренції між закладами та рівень освітніх послуг. Ринкова економіка потребує запровадження в Україні розширення повноважень закладів освіти, що ми й спостерігаємо внаслідок реформування галузі освіти. Сучасна законодавча база України суттєво відрізняється від практики розглянутих країн. Використання ринкових механізмів залучення коштів у галузь освіти є необхідним процесом майбутнього.

Для закладів освіти в Україні з державного бюджету виділяються субвенції на підтримку “Нової української школи” та інклюзивної освіти. Суттєвою проблемою фінансового забезпечення шкіл в Україні є сільські школи, значні витрати бюджету направленні на забезпечення освіти маленьких класів та ще й з низькими результатами знань. Це привело до створення значної кількості опорних шкіл, які б дозволили скоротити неефективне фінансування шкіл у сільській місцевості. Середні видатки на 1 учня закладів загальної середньої освіти в Україні у 2020 році склали 24 715 грн.

Підводячи підсумки аналізу іноземного досвіду управління фінансовим забезпеченням закладів освіти, слід підкреслити, що в даний час у багатьох розвинених країнах управління і фінансування системи загальної освіти активно передаються від центральних органів влади на місцеві рівні (табл. 2); централізований контроль за загальноосвітніми установами змінюється контролем з боку місцевих органів влади і недержавних організацій, які є свого роду опікунськими радами [32].

Таблиця 2

Джерела фінансового забезпечення та особливості розподілу й використання бюджетних коштів на заклади освіти в окремих країнах світу (узагальнено авторами на основі джерела [11])

Країна	Джерела фінансування та особливості розподілу й використання бюджетних коштів на середню освіту
США	Кошти надходять із бюджетів різних рівнів. Частка коштів, що надходять із федерального бюджету, майже в усіх штатах однакова і не перевищує 8% загальної суми коштів. Кошти штату і муніципалітету становлять 50/50. Кошти від штату, від освітнього округу, якщо він є «незалежним» і має повноваження стягувати податки, або від муніципалітету, якщо освітній округ є «залежним» і не має податкових повноважень.
Велико-британія	Фінансування із держбюджету (обсяги залежать від кількості учнів). Гранти місцевої та федеральної влади, якими школи самостійно розпоряджаються. Стипендія від школи або від держави. Школи можуть самостійно розподіляти кошти в рамках отриманого від держави бюджету та власного фандрайзингу.
Польща	Освітня частина загальної субсидії з державного бюджету, алгоритм розрахунку розміру якої встановлює міністр національної освіти. Органи місцевого самоврядування встановлюють правила оплати праці вчителів і надання фінансової підтримки студентам, несуть відповідальність за інвестиції в освіту і визначають правила отримання та використання школами приватних коштів.
Іспанія	Державним бюджетом щорічно визначаються суми, що виділяються на освіту, і їх розподіл між автономними

Частка державних витрат на освіту в більшості країн свідчить про те, що держава приймає на себе істотні зобов'язання щодо забезпечення системи шкільної освіти бюджетними ресурсами. І це дозволяє забезпечити повне охоплення дітей шкільного віку обов'язковою і безкоштовною загальною середньою освітою, надає рівні можливості доступу до професійної освіти, виконує інші функції з надання різного роду освітніх послуг.

Базовою умовою ефективного функціонування системи освіти має стати збільшення автономії закладів загальної освіти, яка має бути реальною не лише в освітній діяльності [33], а й у плані фінансово-господарської діяльності, обов'язковою складовою якої є повноваження установ для управління власними ресурсами. Світова практика накопичила досвід в управлінні установою, що здійснюється не адміністративним командуванням, а економічними, стимулюючими методами.

В Україні ж бюджетні кошти різних рівнів залишаються одним із основних джерел фінансового забезпечення закладів освіти. Бюджетні заклади освіти не мають права вільно розпоряджатися додатковими фінансовими ресурсами, які вони отримують від здійснення діяльності [34]. З цього можна зробити висновок, що заклади освіти в Україні характеризуються моделлю мінімальної автономії і керуються лише стандартами, запровадженими органами управління, і позбавлені економічних стимулів для розширення обсягів діяльності та покращення якості послуг.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У багатьох країнах світу бюджети є основним джерелом фінансового забезпечення освіти. Більшість країн компенсують відсутність бюджетного фінансування позабюджетним фінансуванням. Позабюджетні кошти залучаються через введення часткової або повної оплати витрат на навчання, включаючи кредит на навчання; стимулювання приватного сектора, що є складною формою освіти еліти.

Соціально-економічні умови постійно змінюються, вимагають значного розширення функціонування ринкових економічних відносин у сфері освіти; забезпечення стабілізації та зміцнення фінансового стану закладів освіти, підвищення

ефективності використання фінансових ресурсів, посилення залучення позабюджетних джерел фінансування для потреб закладів освіти з метою багаторівневого, змішаного їх фінансування.

Управління фінансовим забезпеченням закладів освіти – це складний процес, що виникає внаслідок взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин закладу освіти, й визначається рядом виробничих та економічних факторів і характеризується системою показників, надходження, наявність, розміщення та використання коштів спеціального та загального фонду. Жоден заклад освіти нині не може працювати без фінансового планування. Тому й варто оцінювати ефективність управління фінансовим забезпеченням закладів освіти, адже це дозволяє створити ефективний механізм управління та використовувати ринкові механізми залучення коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук О. (2018). Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Освітня аналітика України*, 1(2). 56-62.
2. Бойко Т.Ю. (2017). Фінансування закладів освіти на міському рівні в умовах децентралізації влади в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*, Вип. 27, Ч. 2. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27%282%29_37 (дата звернення 15.09.2021).
3. Савченко В.А. (2014). Механізм формування державного замовлення на підготовку фахівців і робітників. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*, 1. 83–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_12 (дата звернення 10.10.2021)
4. Касич А.О., Циган В.А. (2013). Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. *Ефективна економіка*, 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> (дата звернення 17.09.2021).
5. Парашенко Л., Барматова І. (2016). Про неприбутковий статус навчальних закладів. *Освіта.ua* від 22 грудня 2016. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/53613/> (дата звернення 09.10.2021).
6. Александрова Г.М. (2015). Проблеми фінансування освіти на місцевому рівні. *Бізнес та інтелектуальний капітал*, 3. 56-69.
7. Беновська Л.Я. (2016). Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління. *Регіональна економіка*, 1. 121-129.
8. Коцовська О.С. (2014). Механізм фінансового забезпечення освіти: правові засади розподілу владних повноважень. *Аспекти публічного управління*, 9-10. 72-79.
9. Коваленко С.О., Коскіна Ю.О. (2017). Фінансування видатків на освіту в умовах децентралізації. *Бізнес-Інформ*, 8. 105-109.
10. Мельник Я.В. (2012). Шляхи удосконалення системи фінансування закладів освіти: регіональний аспект. *Ефективність державного управління*, Вип. 33. 202-208.
11. Ярош А.О. (2015). Способи фінансування загальної середньої освіти в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, Вип. 16(1). 99-101.
12. Марченко О.В., Краус К.М., Краус Н.М. (2021). Цифрові градієнти як ключові атрибути становлення освіти 5.0 та Індустрії Х.0. *Економічний простір*, 165, 13-17. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-6_0-pages-50_58.pdf.
13. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 р.. *Офіційний вісник Президента України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>.
14. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення 27.01.2022).
15. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 27.01.2022).
16. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8 липня 2010 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 27.01.2022).
17. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 5007-VI від 21 червня 2012 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення 27.01.2022).

18. Про середню освіту: Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 27.01.2022).
19. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р.. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення 27.01.2022).
20. Пшенична Л.В. (2011). Механізми державного управління сферою освіти *Постметодика*. 5. 46-52.
21. Лондар С.О. (2020). Фінансування освіти в Україні. *Освітня аналітика України*, 3(10). URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_ostvity.pdf (дата звернення 10.10.2021).
22. Особенности системы образования в Китае (2017). *Современные проблемы науки и образования*, 5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=26953> (дата звернення 10.09.2021).
23. Дослідження сфери освіти в Україні. До більшої результативності, справедливості та ефективності (2011). URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf> (дата звернення 10.10.2021).
24. Стадний Є. (2016). Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності. *Аналітичний центр CEDOS*. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnohofinansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti> (дата звернення 12.10.2021).
25. Мельниченко Б. (2001). Система шкільної освіти у Федеративній Республіці Німеччини. *Історія в школі*, 5. 17-21.
26. Хто і як за кордоном фінансує школи: Нідерланди, Британія, США, Естонія, Польща (2021). URL: <https://nus.org.ua/articles/hto-i-yak-za-kordonom-finansuye-shkoly-niderlandy-brytaniya-ssha-estoniya-polshha/> (дата звернення 15.09.2021).
27. Джейнс В. (2000). Історія Американської освіти школа, суспільство і загальний добробут. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/HistoryAmerEdu.pdf> (дата звернення 20.09.2021).
28. Система освіти США в цифрах (2016). URL: <https://studway.com.ua/sistema-osviti-ssha/> (дата звернення 22.09.2021).
29. Каленюк І.С., Куклін О.В. (2009). Сучасні тенденції трансформації освіти у глобальному середовищі. *Соціоекономіка*: зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ. 86-99.
30. Шкільна освіта в США – система та особливості (2020). URL: <https://kidsvisitor.com/uk/news/310-shkilna-osvita-v-ssha-sistema-ta-osoblivosti/> (дата звернення 15.09.2021).
31. Смірнов М.М. (2018). Сучасна система освіти у Франції. *International scientific journal "Internauka"*, 19(59). 7-10.
32. Краус К.М. (2016). Колаборація в науково-освітньому просторі між Україною і Європейським Союзом в контексті глобальних викликів. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific-Practical Conference*, 29 January 2016. Klaipeda: Baltija Publishing. Vol. 4. 340–343.
33. Станішевська Н.В., Краус К.М. (2019). Сучасна українська практика управління фінансово-економічною діяльністю навчальних закладів. *Економіка, фінанси та управління сучасним містом: можливості, проблеми, перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11 квіт. 2019 р. Київ: КУБГ. 47–49.
34. Криворучко О.С., Краус К.М., Краус Н.М. (2017). Інноваційні досягнення української науки та освіти в координатах європейського науково-освітнього простору. *Шляхи відродження науки України*: матеріали XXII всеукр. конф. молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, 14 квіт. 2017 р. Київ. 90–94.

Andrey N. Yurchenko

Master of Borys Grinchenko Kyiv University
Teacher of Christian ethics, head of the circle
Boarding Lyceum № 23 “Cadet Corps named after Volodymyr Velylyi”,
Kyiv, Ukraine
e-mail: amyurchenko.fitu20@kubg.edu.ua

Kateryna M. Kraus

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Management
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-4910-8330
e-mail: k.kraus@kubg.edu.ua

Nataliia M. Kraus

Doctor of Economics, Professor, Professor Department of Finance and Economics
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-8610-3980
e-mail: n.kraus@kubg.edu.ua

INSTITUTIONAL PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF FINANCIAL SUPPORT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS: WORLD EXPERIENCE AND UKRAINIAN PRACTICE

Abstract. The article analyzes legal framework for the functioning of educational institutions in Ukraine, in particular in management of financial security and promotion of financial autonomy. The mechanism of state management of financial support of education is described, which includes not only central and local executive bodies, local self-government bodies. Sources of financing of general secondary education institutions in accordance with the Law of Ukraine “On Secondary Education” are analyzed. Key sources of funding for educational institutions have been identified, which will be effective if the funds allocated by the state to finance education are allocated stably, objectively, proportionally and in sufficient amounts.

Monitoring dynamics of the consolidated budget of Ukraine for education in 2015-2020 shows that in the structure of budget expenditures by level of education, largest share of expenditures was spent on general secondary education – 42.4-48.3%. The study of the conceptual foundations of financial support for education in Ukraine is a fact that to solve the problems of this area should be formed a system of effective measures aimed at ensuring its effective development. Adequate financial support for education through the optimization of budgetary and extrabudgetary sources of its development should be a priority. Financial support for educational institutions in Ukraine is mainly provided by budgets at various levels, despite the increasing role of extrabudgetary sources in the last decade.

A study of foreign experience in managing financial security of educational institutions on the example of countries such as China, USA, UK, France, Japan, Poland and others. It was found that evaluating the effectiveness of financial management is a mandatory part of the educational institution. Planning activities and developing the level of educational institutions is not possible without an analysis of management processes. The assessment of financial management is based on descriptive, predictive and regulatory models.

To stabilize financial situation of Ukrainian educational institutions, it is proposed to optimize financial and economic activities by: increasing voluntary donations and contributions to develop and conduct a campaign to attract non-profit organizations in the city; expanding the autonomy of educational institutions, which will reduce bureaucratic procedures for obtaining funding, will allow you to earn directly from educational institutions and will help to conduct more effective financial planning; finalization of legislation in the field of financing of educational institutions; actively prepare for participation in the public budget. This will improve financial activity of the educational institution and obtain additional extra-budgetary sources of funding. New phase of economic development requires changes in public administration, flexible organizational forms, the transition from direct administrative to indirect management methods through effective budget financing of school education, focused on achieving the objectives, taking into account the specifics of learning, differentiation of costs for the implementation of educational programs for the regions and areas of training.

Keywords: financial support; educational process; management; educational institution; financial autonomy.

REFERENCES

1. Tkachuk, O. (2018), "Financial support of higher education in Ukraine: problems and prospects", *Osvitnia analituka Ukrainy*, vol. 1(2), pp. 56-62. (in Ukrainian)
2. Boiko, T.Yu. (2017), "Financing of educational institutions at the city level in the context of decentralization of power in Ukraine", *Naukovyi visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 27, P. 2, pp. 147-151, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_27%282%29__37 (Accessed 15 September 2021). (in Ukrainian)
3. Savchenko, V.A. (2014), "Mechanism of formation of the state order for training of experts and workers", *Sotsialno-trudovs vidnosyny: teoriya ta praktyka*, vol. 1, pp. 83-88, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_12 (Accessed 10 October 2021). (in Ukrainian)
4. Kasych, A.O. and Tsygan, V.A. (2013), "Features of financing higher education in Ukraine and other countries", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> (Accessed 17 September 2021). (in Ukrainian)
5. Parashchenko, L. and Barmatova, I. (2016), "On the non-profit status of educational institutions", *Osvita.ua* from 22 December 2016, available at: <http://osvita.ua/vnz/reform/53613/> (Accessed 09 October 2021). (in Ukrainian)
6. Aleksandrova, G.M. (2015), "Problems of financing education at the local level", *Biznes ta intelektualnyi kapital*, vol. 3, pp. 56-69. (in Ukrainian)
7. Benovska, L.Ya. (2016), "Problems of budget support of education in the context of decentralization of management", *Regionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 121-129. (in Ukrainian)
8. Kotsovska, O.S. (2014), "Mechanism of financial support of education: the legal basis for the separation of powers", *Aspekty publichnogo upravlinnya*, vol. 9-10, pp. 72-79. (in Ukrainian)
9. Kovalenko, S.O., Koskina, Yu.O. (2017), "Financing of expenditures on education in the conditions of decentralization", *Biznes-Inform*, vol. 8, pp. 105-109. (in Ukrainian)
10. Melnyk, Ya.V. (2012), "Ways to improve the system of financing educational institutions: the regional aspect", *Efektivnist derzhavnogo upravlinnya*, vol. 33, pp. 202-208. (in Ukrainian)
11. Yarosh, A.O. (2015), "Ways to finance general secondary education in foreign countries", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya*, vol. 16(1), pp. 99-101. (in Ukrainian)
12. Marchenko, O.V., Kraus, K.M. and Kraus N.M. (2021), "Digital gradients as key attributes of the formation of education 5.0 and Industry X.0", *Ekonomichniy prostir*, vol. 165, pp. 13-17, available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-6_0-pages-50_58.pdf (Accessed 19 October 2021). (in Ukrainian)
13. National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021. Decree of the President of Ukraine № 344/2013 from 25 June 2013. *Ofitsiyni visnyk Prezidenta Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10> (Accessed 19 January 2022). (in Ukrainian)
14. Constitution of Ukraine № 254k/96-VR from 28 June 1996. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
15. On education: Law of Ukraine № 2145-VIII from 5 September 2017. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
16. Budget Code of Ukraine № 2456-VI from 8 July 2010. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
17. On prices and pricing: Law of Ukraine № 5007-VI from 21 June 2012. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
18. On secondary education: Law of Ukraine № 463-IX from 16 January 2020. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
19. On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine № 280/97-VR from 21 May 1997. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-bp#Text> (Accessed 27 January 2022). (in Ukrainian)
20. Pshenychna, L.V. (2011), "Mechanisms of state management in the field of education", *Postmetodyka*, vol. 5, pp. 46-52. (in Ukrainian)
21. Londar, S.O. (2020), "Financing of education in Ukraine", *Osvitnya analituka Ukrainy*, vol. 3(10), available at: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf (Accessed 10

October 2021). (in Ukrainian)

22. Features of the education system in China (2017), *Sovrimennye problemy nauki i obrazovaniya*, 5, available at: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=26953> (Accessed 10 September 2021). (in Russian)

23. Research in the field of education in Ukraine. To greater efficiency, fairness and efficiency (2011), available at: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf> (Accessed 10 October 2021). (in Ukrainian)

24. Stadnyi, Ei. (2016), "Conceptual model of state funding of universities based on performance", *Analitychnui tsestr CEDOS*, available at: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnohofinansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti> (Accessed 12 October 2021). (in Ukrainian)

25. Melnychenko, B. (2001), "The school education system in the Federal Republic of Germany", *Istoriya v shkoli*, vol. 5, pp. 17-21. (in Ukrainian)

26. Who and how finances schools abroad: Netherlands, Britain, USA, Estonia, Poland (2021), available at: <https://nus.org.ua/articles/hto-i-yak-za-kordonom-finansuye-shkoly-niderlandy-brytaniya-ssha-estoniya-polshha/> (Accessed 15 September 2021). (in Ukrainian)

27. Jeins, V. (2000), The history of American school education, society and the common good, available at: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/HistoryAmerEdu.pdf> (Accessed 20 September 2021). (in Ukrainian)

28. The US education system in numbers (2016), available at: <https://studway.com.ua/sistema-osviti-ssha/> (Accessed 22 September 2021). (in Ukrainian)

29. Kalenyuk, I.S., Kuklin, O.V. (2009), "Current trends in the transformation of education in the global environment", *Sotsioekonomika*. Donetsk: IEP NASU, pp. 86-99. (in Ukrainian)

30. School education in the USA – system and features (2020), available at: <https://kidsvisitor.com/uk/news/310-shkilna-osvita-v-ssha-sistema-ta-osoblivosti/> (Accessed 15 September 2021). (in Ukrainian)

31. Smirnov, M.M. (2018), "Modern education system in France", *International scientific journal "Internauka"*, vol. 19(59), pp. 7-10. (in Ukrainian)

32. Kraus, K.M. (2016), "Collaboration in the scientific and educational space between Ukraine and the European Union in the context of global challenges", *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific-Practical Conference*, 29 January 2016. Klaipeda: Baltija Publishing, vol. 4, pp. 340-343. (in Ukrainian)

33. Stanishevska, N.V. and Kraus, K.M. (2019), "Modern Ukrainian practice of managing financial and economic activities of educational institutions", *Ekonomika, finansy ta upravlinnya suchasnum mistom: mozhyvossti, problemy, perspektyvy: materialy INPK*, 11 April 2019. Kyiv: BGKU, pp. 47-49. (in Ukrainian)

34. Kryvoruchko, O.S., Kraus, K.M. and Kraus, N.M. (2017), "Innovative achievements of Ukrainian science and education in the coordinates of European scientific and educational space", *Shlyakhy vidrodzhennya nauky Ukrainy: materialy XXII vseukr. konf. molodykh istorikov nauky, tekhniky i osvity ta spetsialistiv*, 14 April 2017. Kyiv, pp. 90-94. (in Ukrainian)

Матеріал надійшов до редакції 15.02.2022 р.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.